

კავკასიოლოგთა VI საერთაშორისო კონგრესი

VI INTERNATIONAL CONGRESS OF CAUCASIOLOGISTS

VI МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНГРЕСС КАВКАЗОВЕДОВ



Mestia 2022 Местиа
მესტია

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Georgian National Museum – Svaneti Museum
Polish Academy of Sciences – Institute of Political Studies

Тбилисский государственный университет им. Иванэ Джавахишвили
Национальный музей Грузии – Музей Сванетии
Польская академия наук – Институт политических исследований

Proceedings
of VI International Congress of Caucasiologists

МАТЕРИАЛЫ
VI МЕЖДУНАРОДНОГО КОНГРЕССА
КАВКАЗОВЕДОВ



Mestia 2022 Местиа

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საქართველოს ეროვნული მუზეუმი – სვანეთის მუზეუმი

პოლონეთის მეცნიერებათა აკადემიის
პოლიტიკის კვლევათა ინსტიტუტი

კავკასიოლოგია

VI

საერთაშორისო კონგრესის მასალები

მესტია
2022



გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2022

სარედაქციო კოლეგია: პ. ადამჩევსკი, ც. ბარამიძე (რედაქტორი), ლ. ბითაძე, მ. კვიციანი, ვ. მაისაია, ქ. ქურდიანი (პასუხისმგებელი მდივანი)

Editorial Board: P. Adamczewski, Ts. Baramidze (editor), L. Bitadze, Z. Kvitsiani, V. Maisaia, K. Kurdiani (executive secretary)

Редакционная коллегия: П. Адамчевски, Ц. Барамидзе (редактор), Л. Битадзе, В. Майсая, К. Курдиани (ответственный секретарь)

ავტორთა სტილი დაცულია
Authors' style preserved
Стиль авторов соблюден

© ავტორთა ჯგუფი, 2022

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2022

თბილისი, 0186, ა. პოლიბაოვსკაიას №4, ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

ISBN 978-9941-33-320-0

ფინანსური მხარდაჭერა
Financial Support
Финансовая поддержка



მესტიის მუნიციპალიტეტი
Municipality of Mestia
Муниципалитет Местии



„მეცნიერება საზოგადოებისათვის“
“Science for Society”
“Наука для Общества”

პუბლიკაცია ნაწილობრივ დაფინანსებულია პოლონეთის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის პროგრამის „მეცნიერება საზოგადოებისათვის“ პროექტის ფარგლებში – ნომრით NdS/528993/2021/2021

Издание частично финансированно из средств государственного бюджета (Польша) в рамках программы Министра Просвещения и Науки под названием "Наука для Общества", номер проекта NdS/528993/2021/2021

Publication partially financed from the state budget (Poland) within the framework of the program of the Minister of Education and Science called "Science for Society", project number NdS/528993/2021/2021

შინაარსი

ს. ა ბ უ ლ ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), 1934 და 1941 წლებში მონყობილი არქეოლოგიური გამოთვენები.....	9
დ. ა ლ ა ნ ი ა (თბილისი), ონოგურისის ლოკალიზაციის საკითხი ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენების მიხედვით (<i>ხუნწის ციხის არქეოლოგიური კვლევა</i>).....	10
ი. ა ნ ჩ ა ბ ა ძ ე (თბილისი), თბილისის საფორტიფიკაციო სისტემა (<i>ნერილობითი და არქეოლოგიური წყაროების მონაცემებით</i>).....	12
მ. ბ ა ვ უ რ ი ძ ე (თბილისი), თუშური სამგლოვიარო რიტუალის ზოგიერთი თავისებურება.....	13
ე. ბ ე რ ა ი ა (თბილისი), რუსული ფსიქოლოგიური ომი სამხრეთ კავკასიაში (<i>საქართველოს მაგალითი</i>).....	14
ბ. ბ რ ა მ ა ნ ტ ი (ფერარა, ოსლო), ლ. ბ ი თ ა ძ ე (თბილისი), (<i>MedPlag</i>), ლ. ბ ა ქ ა ნ ი ძ ე (უზბეკეთი), შ. ლ ა ლ ი ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), შავი ჭირის უძველესი გენომები კავკასიიდან	16
ა. გ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), სინდისგომის ეკლესია არტანუბი (თარიღისათვის)	19
მ. გ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ქისტებისა და აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელ ხალხთა ნათესაობა მუსიკალური ფოლკლორის ჭრილში (<i>პანკისის ხეობის ქისტების ხალხური მუსიკალური შემოქმედების მაგალითზე</i>).....	21
ე. გ ი უ ნ ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), არამეოგრაფიული ვერცხლის ნივთები ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმიდან (<i>ლინგვისტურ-პალეოგრაფიული განხილვა</i>)	23
ნ. გ ო ბ ე ჯ ი შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ი. გ ა გ ო შ ი ძ ე (თბილისი), დ. გ ა გ ო შ ი ძ ე (თბილისი), ნ. გ ო გ ი ბ ე რ ი ძ ე (თბილისი), ქ. შ ა ვ ლ ა ყ ა ძ ე (თბილისი), თ. ჭ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი (თბილისი), დოღლაურის სამაროვანი – კავკასიის გვიანდელი ბრინჯაო–ადრეული რკინის ხანის არქეოლოგიურ კულტურათა შესწავლისათვის	24

ა. გ უ ჩ უ ა (თბილისი), სამხრეთ კავკასიის რეგიონის გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრები	25
ბ. დ ი ა ს ა მ ი ძ ე (თბილისი) ბ. ხ უ ც ი შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ელინისტური ხანის ნოქალაქევი ახალი აღმოჩენების მიხედვით	26
ს. ზ ე დ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), სამხრეთ კავკასია „აღმოსავლეთის პარტნიორობის“ კონტექსტში (<i>ისტორიული საფუძვლები და თანამედროვე ვითარება</i>).....	27
ბ. ზუმბაძე (თბილისი), ქალთა სიმღერები ქართულ მუსიკაში და აუდიოალბომი „აღმოაჩინე საქართველო ტრადიციული მუსიკით“	28
ბ. თ ა ვ ა რ თ ქ ი ლ ა ძ ე (თბილისი), ხელოვნურად დეფორმირებული პრაქტიკის მატარებელი მოსახლეობის ეთნიკური ვინაობის საკითხის შესწავლისათვის (<i>ადრეული შუასაუკუნეების სამთავროს სამაროვნის მაგალითზე</i>).....	30
ა. თ ა ვ ა ქ ა რ ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ირედენტებში ქართულ-ოსურ კონფლიქტში	31
გ. კ რ ა ვ ე ი შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ჩეჩენ-ინგუშებისა და დაღესტნელების მუსიკალური ფოლკლორი და მათი მიმართება ქართულთან	33
ო. თიგიფვი (თბილისი), თანამედროვე ოსური ენის დიალექტების სტრუქტურა	34
გ. კალანდია (თბილისი), მეფე ერეკლე კავკასიის ლიდერი – ევროპული პრესის მიხედვით	36
ბ. ვ ა ჭ ა ხ ი ძ ე (თბილისი), პიარის როლი სამუზეუმო საქმიანობაში ...	37
გ. კ ვ ა შ ი ლ ა ვ ა (თბილისი), A კლასის ხაზოვანი სიტყვების KU-RO და KI-RO საერთო-ქართველურ ენაზე დემიფრაციის შესახებ.....	39
რ. კ ვ ი რ კ ვ ა ი ა (თბილისი), მოლითის სამაროვანი ჯავახეთში და ურარტული კოლუმბარიუმები	40

ზ. კ ვ ი ც ი ა ნ ი (თბილისი), ლ. ჯ ი ბ ლ ა ძ ე (თბილისი), სხვადასხვა არქეოლოგიური კულტურათა ელემენტების კვება კოლხეთის მთიანეთში ბრინჯაოს ხანაში.....	42
ვ. კ ი ვ ნ ა ძ ე (თბილისი), ახალი ცნობები სვანეთში შავი ჭირის ეპიდემიის გავრცელების შესახებ XIV საუკუნეში	43
ე. ლ ა ჭ ყ ე ვ ი ა ნ ი (თბილისი), ტრადიციები და მასთან დაკავშირებული ტრავმატიზმი ხევსურეთში განვითარებული და გვიანი შუა საუკუნეების ძვლოვანი მასალის მიხედვით	44
ბ. მ ა მ ი ს ი მ ე დ ი შ ვ ი ლ ი (თბილისი), მითოლოგიური პარალელები ქართულ და ჩეჩნურ თქმულებებში.....	46
ნ. მ ი ნ დ ი ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ნაციონალური სტერეოტიპების იმაგოლოგიური რეცეფცია (ოსი თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში)	48
რ. მ ი ქ ე ლ ა ძ ე (თბილისი), „მგელ-კაცი“ და „მთვარის ვაჟი“ სასერდოტალური მოდგმის ხალხთა წინაპრები	49
ნ. ს ა მ ს ო ნ ი ა (თბილისი), ზ. კ ვ ი ც ი ა ნ ი (თბილისი), ე. ჭ ე ლ ი ძ ე (თბილისი), ლახამა (ლახამულა) ლურსმულ ტექსტებში ...	51
თ. პ ა ი ჭ ა ძ ე (თბილისი), ფოლკლორული ალუზიები ქართულ ავანგარდისტულ პოეზიაში	53
ა. რ უ ს ე ც ვ ი (თბილისი), „კავკასიის კრიზისი“ მეტაკოგნიტური მართვის თეორიის ჭრილში.....	54
ქ. ს ი ხ ა რ უ ლ ი ძ ე (თბილისი), გადმოცემები ღმერთების ბრძოლაზე კავკასიის ხალხთა ფოლკლორში.....	57
ნ. ს უ ლ ა ვ ა (თბილისი), აფხაზეთი როგორც პოლიტიკური და ქრისტიანული კულტურის დროსივრცული არეალი ქართულ ჰაგიოგრაფიაში.....	58
მ. ფ ი რ ც ხ ე ლ ა ნ ი (თბილისი), სვანი ფუსდების „ენისა“ და ანბანის ურთიერთმომართებისათვის	60

ვ. ფ ი ც ხ ე ლ ა უ რ ი (თბილისი), ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენა დიდი შირაქის ველზე	68
ქ. ქ უ თ ა თ ე ლ ა ძ ე (თბილისი), „ხერთვისები“ ქართული საისტორიო წყაროების მიხედვით	70
ნ. შ ა მ უ გ ი ა (თბილისი), ჰომეროსის გამოსახულება მცხეთაში აღმოჩენილ სანერ მონყობილობაზე და მისი მიმართება პოეტის ანტიკურ და ბიზანტიურ პორტრეტებთან	72
ქ. შ ო შ ი ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), მ. უ გ უ ლ ა ვ ა (თბილისი), საქართველო-აზერბაიჯანის ურთიერთობების რეგიონალური თანამშრომლობის საერთაშორისო ასპექტები.....	73
ო. ჩ ხ ე ტ ი ა ნ ი (თბილისი), უცნობი ხელნაწერები და სვანური ენისა და ანბანის ურთიერთმიმართებისათვის	74
ნ. წ ე რ ე დ ი ა ნ ი (მესტია), საღვთო საგალობლები – უნიკალური წყარო კულტურის მკვლევართათვის	76
გ. ჭ ა ნ ტ უ რ ი ა (თბილისი), ხ. ხ ა ტ ი ა შ ვ ი ლ ი (თბილისი), ბიბლიური ფრაგეოლოგიკები მსესხებულ კულტურებში და მათი ადაპტაცია	77
ზ. ხ ო ნ ე ლ ი ძ ე (თბილისი), სსუ-მშვიდობის ქართული პარადიგმა..	78
ნ. ჭ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი (თბილისი), რატომ სწირავდნენ ვახთა მეფენი ზარებს და ვერცხლის თასებს სვანეთის ეკლესიებს? <i>(ვახეთის ბაგრატოვან ხელმწიფეთა სვანეთთან კავშირის დადგენისათვის)</i>	79
ვ. ჯ ა ფ ა რ ი ძ ე (თბილისი), „საქართველოს კარი“ და გზა ვასპისაკენ	82

C O N T E N T

A. N. A b r e g o v (Maykop), About some names of spices in Adyghe languages	85
S. A b u l a s h v i l i (Tbilisi), Archaeological Exhibitions Displayed in 1934 and 1941	86
G. D. A t a e v (Makhachkala), Foothills of Central Dagestan as a zone of contacts between cultures, languages and peoples	88
D. A l a n i a (Tbilisi), Onogorusi Localization Issues According to the New Archaeological Discoveries Archaeological examination on the Khutsifortress	90
A. K. A m i r k h a n o v a (Makhachkala), The role of bread and flour products in the traditional calendar rituals of the Kumyks	91
M. B a k u r i d z e (Tbilisi), Some peculiarities of the Tushetian funeral ritual	92
Ts. B a r a m i d z e (Tbilisi), The issue of theory of the kinship of the iberian-caucasian languages and "Atoms" of nanosyntax – the linguistic genetic code	93
Ts. Baramidze (Tbilisi) , Geopolitical aspects of the geolinguistic theory of Eurasianism and minority languages in the Caucasus	95
Z.H.-A. B e r s a n o v a (Grozny), The role of the groom’s friends in the wedding ceremony complex among chechens	96
R. B e g e u l o v (Karachaevsk), Transcaucasian communications through the passes of the Main Caucasian Ridge on the territory of Karachay-Cherkessia: history, realities, prospects	97
E. B e r a i a (Tbilisi), “The Impacts of Russian Psychological Warfare on the South Caucasus Region: Georgian Case”	99
P. M. B e k t e m i r o v a (Makhachkala), Research of paremiology and phraseology non-written avar-ando-dido languages (for the formulation of the problem)	101

S. B o r i d c z e n k o (Szczecin), The Imperial Province or the Land of Sovereign Nations: about the Image of the Caucasian Region in Victorian British School Literature.....	103
B. B r a m a n t i (Ferrara), L. B i t a d z e (Tbilisi), L. B a k a n i d z e (Tashkent), MedPlag , Ancient plague genomes from the Caucasus..	104
O. B r u s i n a (Moscow), The functioning and the history of teaching the Stavropol dialect of the Turkmen language	107
J. S. C i e c h a n o w s k i (Warsaw), The Northern Caucasus from the years 1917-1922 in memories and in biographical elements of literary works of Polish writer Józef Łobodowski (1909-1988)	108
G. C h a n t u r i a (Tbilisi), Kh. K h a t i a s h v i l i (Tbilisi), Biblical Phraseologism in borrowing cultures and their adaptation	110
O. C h k h e t i a n i (Tbilisi), Unknown manuscripts and for interactions of Svan language and alphabet.....	111
N. D i a s a m i d z e (Tbilisi), N. K h u t s i s h v i l i (Tbilisi), Hellenistic period Nokalakevi in the light of new discoveries	113
S. G a r u n o v a (Makhachkala), Beliefs in the memory of the material culture of the peoples of Dagestan	114
U. G a s a n o v a (Makhachkala), On the classification of the modern Dagestania languages	115
G a j a l o v a F. (Makhachkala), Traditional housing interior of the peoples of Dagestan in the XX century.....	117
T. E. G a d z h i m u r a d o v a (Makhachkala), N. M. K h a y b u l a e v a (Makhachkala), Arben Kardash “confession or the poem of the soul”: on the question of the hybrid centre nature.....	119
M. O. G a d z h i e v (Makhachkala), M. M. M u r t a z a l i e v (Makhachkala), Political relations of Dagestan fiefdoms with Russia at the end of the XVII – the first quarter of XVIII centuries.....	121

M. G e l a s h v i l i (Tbilisi), Kinship of Kists and mountain peoples of Eastern Georgia in terms of musical folklore (on the example of the folk music creations of Pankisi valley kists)	123
N. G e l o v a n i (Tbilisi), Specifics of visual narration in the historical series "Magnificent Century"	124
M. G i m b a t o v a (Makhachkala), Experience of fighting and prevention with infectious diseases in Dagestan in the XIX – early XX centuries	125
H. G i u n a s h v i l i (Tbilisi), Silver Objects with Aramaic (Arameographic) Inscriptions from S. Janashia Museum of Georgia (Linguistic-Paleographic Studies)	126
N. G o b e j i s h v i l i (Tbilisi), I. G a g o s h i d z e (Tbilisi), D. G a g o s h i d z e (Tbilisi), N. G o g i b e r i d z e (Tbilisi), Ch. S h a v l a k a d z e (Tbilisi), T. C h a n i s h v i l i (Tbilisi), Doghlauri Burial Ground – For the Study of Archaeological cultures of the Late Bronze – Early Iron Age Caucasus	127
E. G o d i n a (Moscow), V. P a v l o v i c h (Moscow), A brief overlook of some factors influencing growth	128
A. G u c h u a (Tbilisi), Geopolitical and Geoeconomic security parameters of the South Caucasus region	129
M.O. I b r a g i m o v a (Makhachkala), On diachronic and areal features of class agreement of some nouns of the Lezgian languages ...	130
F. I b r a g i m o v a (Makhachkala), Documentary source about waqf property in Dagestan	132
N. J a v a k h i s h v i l i (Tbilisi), Why did the kings of Kakheti donate the bells And silver cups to Svaneti churches? (To establish the connection of the Bagrationi rulers of Kakheti with Svaneti).....	133
X. J i a (Leipzig), E. S k o u r t a n i o t i (Leipzig), N. T a v a r t k i - l a d z e (Tbilisi), A. M ö t s c h (Leipzig), R. A. B i a n c o (Leipzig), N. T u s h a b r a m i s h v i l i (Tbilisi), R. S h e n g e l i a (Tbilisi), L. B i t a d z e (Tbilisi), S. E l l i n g v å g (Norway), Ph. W. S t o c k -	

h a m m e r (Leipzig, Munich), J. K r a u s e (Leipzig), H. R i n g b a - u e r (Leipzig), A micro-scale investigation of Georgia's population history from diachronic archaeogenomic data	136
G. K a l a n d i a (Tbilisi), King Heraclius, the leader of the Caucasus – according to the European press	137
N. K a c h a k h i d z e (Tbilisi), The Role of PR in museum activities, based on the example of the Art Palace	138
G. K v a s h i l a v a (Tbilisi), On the decipherment of linear A words <i>KU-RO</i> and <i>KI-RO</i> in the common kartvelian languages	139
R. K v i r k v a i a (Tbilisi), Moliti Cemetery from Javakheti and Urartian Columbariums	140
Z. K v i t s i a n i (Tbilisi), L. J i b l a d z e (Tbilisi), The intersection of elements of Archaeological Cultures of the Bronze Age in the Colchian highlands.....	141
M. K i k v a d z e (Tbilisi), The importance of online exhibitions for Museums according to the example of the Google Art and Culture Institute	142
G. K r a v e i s h v i l i (Tbilisi), Folk Music of the Chechen-Ingush and Dagestani and their Connection with the Georgian	144
Z. K u z e e v a (Makhachkala), Evolution of a thing: artistic crafts of Dagestan in the system of historical and cultural transformations	145
R. K u z n e t s o v a (Krasnodar), Caucasian researcher Alexey Gren: restored pages of his scientific biography	147
F. A. K u s e g e n o v a (Makhachkala), Genre specifics of children's folklore	149
B. M-G. K h a r s i y e v (Magas), To the question of the origin of the autochthonous peoples of the Caucasus	150

Sh. M. K h a p i z o v (Makhachkala), F. Kh. K h a p i z o v a (Makhachkala), Written sources on the history of Christianity in the Avar Nutsaldom	154
Z. K h o n e l i d z e (Tbilisi), SSU – Georgia Paradigm of peace	155
F. N. K h u a k o (Maykop), General assignment of the relationship of the phenomena of language and culture	156
A. Y. K h u d a v e r d y a n (Yerevan), Epochal dynamics of body length in Armenia	157
E. L a c h k e p i a n i (Tbilisi), Traditions and their related traumatism according to the High and Late Middle Ages bone material in Khevsureti	158
Sh. Laliashvili (Tbilisi), G. Inanishvili (Tbilisi), E. Hersherr (Marsel), E. Kvavadze (Tbilisi), K. Kakhiani (Tbilisi), G. Gogochuri (Tbilisi), G. Bedianashvili (Tbilisi), D. Chitanava (Tbilisi), I. Gagoshidze (Tbilisi), E. Rova (Venice), F. Bertoldi (Venice), P.A. Rasia (Venice), M. Poulmarc'h (Paris), L. Bitadze (Tbilisi), The main results of research on the Kuro-Araks culture in Georgia.....	160
M. B. L a v r y a s h i n a (Kemerovo), B.A. T k h o r e n k o (Kemerovo), D.O. I m e k i n a (Kemerovo), M.V. U l y a n o v a (Kemerovo), E.O. B r y u k h a c h e v a (Kemerovo), Study of population frequencies of the <i>VDR</i> gene polymorphic variants in Siberia	163
M. M. M a g d i l o v (Makhachkala), Ethno-social and legal aspects of updating the traditions of land use in Dagestan	166
M. M. M a g o m e d x a n o v (Makhachkala), Historical and cultural aspects of the correlation of religious and secular components in the spiritual life of Dagestan	168
V. M a i s a i a (Tbilisi), Caucasus Regional Security in 21st Century: Geopolitical and Geostrategic Aspects	169
Kh. M a m i s i m e d i s h v i l i (Tbilisi), Mythological Parallels in Georgian and Chechen Legends	171

H. M a r g a r y a n (Yerevan), Floor Mosaics of Garni Palace Baths. The Subject Matter, Images, Motives, Style	172
N. M i n d i a s h v i l i (Tbilisi), Imagological reception of national stereotypes (An Ossetian in the modern Georgian literature.....)	173
S. M u r t u z a l i e v (Lugansk), The history of the Russian-Turkish relations in the Caucasus.....	174
M. K. M u s a e v a (Makhachkala), Free marriage choice in the traditional life of mountain women of Dautcnfy	176
E. N a d i r a d z e (Tbilisi), To the question of origin of a wheel and the term "borbali".....	177
S. A. O r e s h i n (Moscow), "Sharia State" in Chechnya at the end of the XX century: ideas and attempts to implement	178
M. N. O s m a n o v a (Makhachkala), Problems of state protection of cultural heritage of the North Caucasus in the 20-30 th of the 20 century	179
A. D. P a d y u k o v a (Kemerovo), D. O. I m e k i n a (Kemerovo), M.V. U l y a n o v a (Kemerovo), A.V. M e y e r (Kemerovo), K. A. P e c h e r i n a (Kemerovo), M. B. L a v r y a s h i n a (Kemerovo), Bukhartsy of Tyumen region: possible traces in the gene pool from the Caucasus	181
T. P a i c h a d z e (Tbilisi), Folk allusions in Georgian avant-garde poetry	184
M. P i r t s k h e l a n i (Tbilisi), For the relationship between the "language" of the Svani Fusde and the alphabet.....	185
J. P i s u l i ń s k i (Rzeszow), Polish Prometheists and Caucasus ..	192
Y. P y l y p c h u k (Kyiv), On the issue of medieval Muslim Armenians.....	193
S. S. R a z a k h a n o v (Makhachkala), Transformation of the material culture of Dagestan lezgins in modern time	195

Z. B. R a m a z a n o v a (Makhachkala), Some issues of agroethnography of the peoples of Dagestan in the 19th – early 20th centuries (on the example of the Laks).....	197
A.N. S a d o v o y (Sochi), M. M. M a g o m e d k h a n o v (Makhachkala), To the study of ethno-cultural aspects of the development of the landscape and recreational potential of the mountainous territories of the Caucasus	198
N. S a m s o n i a (Tbilisi), Z. K v i c i a n i (Tbilisi), E. C h e l i d z e (Tbilisi), Laḡama (laḡamula) in Cuneiform Texts.....	199
M. R. S e f e r b e k o v (Makhachkala), English-language sources of the Persian campaign of Peter the Great in 1722.....	201
R. I. S e f e r b e k o v (Makhachkala), Impact of globalization and sicio-cultural processes of the end of the XX – beginning of XXI century on family and household rituals of the peoples of Dagestan	203
M. E. S y s o e v a (Moscow), Strategies for Constructing Ubykh Identity: from “Traditional” Practices to Online Revival	205
L.T. S o l o v y o v a (Moscow), Ritual hair cutting in the traditions of the peoples of the Caucasus	206
N. S u l a v a (Tbilisi), Abkhazia as Chronotopic Area of Political and Christian Culture in Georgian Hagiography	208
N. S h a m u g i a (Tbilisi), Representation of Homer on a Writing Equipment from Mtskheta and Its Connection with Ancient and Byzantine Portraits of the Poet	210
K. S h o s h i a s h v i l i (Tbilisi), M. U g u l a v a (Tbilisi), International aspects of regional cooperation of Georgia-Azerbaijan relations	212
V. V. S h t y b i n (Moscow), Language situation in the North Caucasus	213

V. S h u b i t i d z e (Tbilisi), What should the West do to ideologically neutralize Russia and save Christian civilization	213
A. T a v a q a r a s h v i l i (Tbilisi), Irredentism in the Georgian-Ossetian conflict.....	214
O. T i g i e v (Tbilisi), Structure of dialects of modern Ossetian language	215
N. T s e r e d i a n i (Mestia), Holy chants – unique source for culture explorers	217
L. A. T u r p a l o v (Grozny), Kh. I b r a g i m o v (Grozny), An Independent Voice from Tiflis: "The Free Highlander" on the national policy of the Bolsheviks and White Guards in the North Caucasus	218
N. Z u m b a d z e (Tbilisi), Women's songs in Georgian music and audio album "Discover Georgia through Traditional Music".....	220
R. P. Ż u r a w s k i vel G r a j e w s k i (Lodz), The Polish Great Emigration and the Caucasian War 1831-1877	221

с о д е р ж а н и е

А. Н. А б р е г о в (Майкоп), О некоторых названиях пряностей в адыгских языках	223
С. А б у л а ш в и л и (Тбилиси), Археологические экспозиции 1934 и 1941 годов.....	224
П. А д а м ч е в с к и й (Варшава), О численности поляков в войсках имама Шамиля	226
Г. А т а е в (Махачкала), Предгорья Центрального Дагестана как зона контактов культуры, языков и народов	227
А. К. А м и р х а н о в а (Махачкала), Роль хлеба и мучных изделий в традиционных календарных обрядах кумыков	229
И. А н ч а б а д з е (Тбилиси), Некоторые данные о фортификации Тбилиси (<i>По данным археологии и письменных источников</i>).....	230
Ц. Б а р а м и д з е (Тбилиси), К вопросу о теории родства иберийско-кавказских языков и "Атомы" наносинтаксиса – лингвистический генетический код	231
Ц. Б а р а м и д з е (Тбилиси), Геополитические аспекты геолингвистической теории евразийства и языки меньшинств на Кавказе	233
З. Х.-А. Б е р с а н о в а (Грозный), Роль друзей жениха в комплексе свадебной обрядности у чеченцев.....	234
Р. Б е г е у л о в (Карачаевск), Транскавказские коммуникации через перевалы Главного Кавказского хребта на территории Карачаево-Черкесии: история, реалии, перспективы	235
П. М. Б е к т е м и р о в а (Махачкала), Исследование парамиологии и фразеологии бесписьменных аваро-андо-дидойских языков (<i>к постановке проблемы</i>).....	237

С. Б о р и д ч е н к о (Щецин), Интегральная часть России или земля суверенных наций: об образе Кавказского региона в учебной литературе Великобритании викторианской эпохи	240
О. И. Б р у с и н а (Москва), Функционирование и история преподавания ставропольского диалекта туркменского языка	242
С. М. Г а р у н о в а (Махачкала), Верования в памяти материальной культуры народов Дагестана	244
Дж. Г а с а н л ы (Лондон), Представители Кавказских Республик на Парижской мирной конференции (1919-1920 гг.).....	245
У. У. Г а с а н о в а (Махачкала), К вопросу о классификации современных дагестанских языков	247
Ф. А. Г а д ж а л о в а (Махачкала), Традиционный интерьер жилища Дагестана в XX веке	249
М. О. Г а д ж и е в (Махачкала), М. М. М у р т а з а л и е в (Махачкала), Политические взаимоотношения феодальных владений Дагестана с Россией в конце XVII – первой четверти XVIII века	251
Т. Э. Г а д ж и м у р а д о в а (Махачкала), Н. М. Х а й б у л а е в а (Махачкала) Арбен кардаш «исповедь, или поэма души»: к вопросу о гибридной жанровой природе	253
М. Б. Г и м б а т о в а (Махачкала), Опыт борьбы и профилактики с инфекционными заболеваниями в Дагестане в XIX – начале XX века	255
Н. Г о б е д ж и ш в и л и (Тбилиси), Ю. Г а г о ш и д з е (Тбилиси), Д. Г а г о ш и д з е (Тбилиси) Н. Г о г и б е р и д з е (Тбилиси), К. Ш а в л а к а д з е (Тбилиси), Т. Ч а н и ш в и л и (Тбилиси), Доглаурский могильник – к изучению археологических культур Кавказа эпохи поздней бронзы – раннего железа	257

Е.З. Година (Москва), Секулярный тренд и изменения размеров тела у спортсменов	256
З. Гучетл (Майкоп), Трансформация культурных ценностей в современном адыгском обществе	258
Р. А. Данакари (Волгоград), Глобализация и этнические группы: философско-геополитические измерения.....	262
С. М. Джамирзаев (Грозный), Некоторые актуальные контенты изучения историко-этнологических проблем чеченцев	264
В. Дмитриев (С-Петербург), О специфике музейного этнографического источника. Пример Кавказской коллекции в Российском этнографическом музее.....	267
Р. П. Журавский и ВелГраевский (Лодзь), Польская Великая эмиграция и Кавказская война 1831-1877 гг.	268
С. Зеделашвили (Тбилиси), Южный Кавказ в контексте «Восточного партнерства». <i>Исторические основы и современная ситуация</i>	269
М.О. Ибрагимова (Махачкала), О диахронических и ареальных сдвигах в классном согласовании некоторых существительных лезгинских языков	270
Ф. Ибрагимова (Махачкала), Документальный источник о вакфной собственности в Дагестане	272
Р. Квиркваия (Тбилиси), Молитский могильник в Джавахети и урартские колумбарии	274
З. Квициани (Тбилиси) Л. Джибладзе (Тбилиси), Пересечение элементов археологических культур в горных районах Колхиды в эпоху бронзы	276
И. Кикиев (Грозный), «Шуоной снизапамятных лет до наших времен».....	277

З. З. Кузеева (Махачкала), Эволюция вещи: предметы художественных ремесел Данестана в системе историко-культурных трансформаций.....	290
Р. Ш. Кузнецова (Москва), «Кавказовед А.Н. Грен: восстановленные страницы научной биографии»	292
Ф. А. Кусегенова (Махачкала), Жанровая специфика ногайского детского фольклора	293
К. Кутателадзе (Тбилиси), Устья рек (Хертвисеби) по грузинским историческим источникам	295
М. Б. Лавряшина (Кемерово), Б. А. Тхоренко (Кемерово), Д. О. Иमेкина (Кемерово), М. В. Ульянова (Кемерово), Е.О. Брюхачева (Кемерово), Исследование популяционных частот полиморфных вариантов гена <i>VDR</i> в Сибири	298
Ш. Лалишвили (Тбилиси), Г. Инанишвили (Тбилиси), Э. Хершер (Марсель), Э. Квавадзе (Тбилиси), К. Кахиани (Тбилиси), Г. Гогочури (Тбилиси), Г. Бедианашвили (Тбилиси), Д. Читанава (Тбилиси), И. Гагошидзе (Тбилиси), Е. Рова (Венеция), Ф. Бертольди (Венеция), П. А. Расиа (Венеция), М. Поулмарч (Париж), Л. Битадзе (Тбилиси), Основные результаты исследований Куро-Араксской культуры в Грузии	301
Ш. А. Магарамов (Махачкала), Грузины в Западном Прикаспии после Персидского похода Петра I (по данным нововыявленных архивных источников)	304
М. М. Магдиров (Махачкала), Этно-социальные и правовые аспекты актуализации традиций землепользования в Дагестане.....	305

М.А. Магомедов (Махачкала), Д.-А. А. Хазамов (Махачкала), Топонимы под названием «часовня» на территории Аварии.....	307
З. А. Магомедова (Махачкала), Арабоязычные эпистолярные источники фонда восточных рукописей: история изучения и тематическая характеристика	309
Д. М. Магомедов (Махачкала), Генезис некоторых формантов множественного числа в аварском языке	310
М. И. Магомедов (Махачкала), Грамматическая роль местоимения в аварском предложении	312
М. М. Магомедханов (Махачкала), Историко-культурные аспекты корреляции религиозного и светского в духовной жизни Дагестана	314
Дж. М. Маламгомедов (Махачкала), биографическое сочинение «Тарих Дагистан» в изложении А. Шамхалова (1900-1933)	316
А. Маргарян (Ереван), Напольная мозаика дворцовой бани Гарни. Сюжет, образы, мотивы, стиль	321
С. М. Махмудова (Москва), Особенности образования и структурно-семантический анализ деепричастия и конверба в рутульском языке	323
Р. Мобили (Баку), О некоторых этнологических исследованиях удин.....	324
С. И. Муртузалиев (Киев), История российско-турецких взаимоотношений на Кавказе	325
М. К. Мусеева (Махачкала), Свадебный брачный выбор в традиционном быту горняков Дагестана.....	327

Э. Мурадалиева (Баку), Южный Кавказ в контексте политики российского царизма по «экономическому завоеванию» края	328
С. А. Натаяев (Грозный), Термин родства чеченцев нана – «мать» языковые сближения»	330
А. И. Омаров (Махачкала), Р. М. Магомедов (Махачкала), Оружейные технологии как фактор развития Дагестана в XV-XVIII веках.....	332
С. А. Орешин (Москва), «Шариатское государство» в Чечне в конце XX в.: идеи и попытки реализации	335
М. Н. Османова (Махачкала), Проблемы государственной охраны культурного наследия Северного Кавказа в 20-30 гг. XX века.....	337
А. Д. Падюкова (Кемерово), Д. О. Имекина (Кемерово), М. В. Ульянова (Кемерово), А. В. Мейер (Кемерово), К. А. Печерина (Кемерово), М. Б. Лавряшина (Кемерово), Бухарцы тюменской области: возможные следы в генофонде с Кавказа.....	339
С. С. Разаханов (Махачкала), Трансформация материальной культуры лезгин Дагестана в новейшее время	342
З. Б. Рамазанова (Махачкала), Некоторые вопросы агроэтнографии народов Дагестана в XIX – начале XX в. (на примере лакцев).....	344
Н. Рамазанова (Баку), Азербайджанская диаспора в Узбекистане	345
А. Русецкий (Тбилиси), «Кавказский кризис» – в контексте Теории метакогнитивного управления	349
А. Н. Садовой (Сочи), М. М. Магомедханов (Махачкала), К изучению этнокультурных аспектов освоения ландшафтно-рекреационного потенциала горных территорий Кавказа.....	351

М. Р. Сефербеков (Махачкала), Англоязычные источники о персидском походе Петра великого в 1722 г.	353
Р. И. Сефербеков (Махачкала), Влияние глобализации и социокультурных процессов конца XX – начала XXI века на семейно-бытовые обряды народов Дагестана	354
М. Э. Сысоева (Москва), Стратегии конструирования убыхства: от «традиционных» практик к онлайн-возрождению	357
К. Сихарулидзе (Тбилиси), Сказания о борьбе богов в фольклоре народов Кавказа	359
Л. Т. Соловьева (Москва), Ритуальная стрижка волос в традиционных представлениях народов Кавказа	360
М. У. Сулейбанова (Грозный), Культурно-цивилизационный статус чеченского языка в регионе	362
Л. А. Турпалов (Грозный), Независимый голос из Тифлиса: «Вольный горец» о национальной политике большевиков и белогвардейцев на Северном Кавказе	365
Б. М-Г. Харсиев (Малгобек), К вопросу о происхождении автохтонных народов Кавказа	368
Ш. М. Хапизов (Махачкала), Ф. Х. Хапизова (Махачкала), Письменные источники по истории христианства в Аварском нуцальстве	371
Ф.Н. Хуако (Майкоп), Общая заданность связи явлений и культуры.....	373
А. Ю. Худавердян (Эреван), Эпохальная динамика длины тела на территории Армении	374
Г. Чиковани (Тбилиси), По поводу одного мегрельского стишка-шаири	378
В. В. Штыбин (Москва), Языковая ситуация на Северном Кавказе.....	379

age ranges from 18 to 60 years, with the majority from 40 to 60 years. On three skulls there were injuries caused during life, and on three of them, injuries caused by a dense-blunt object developed in the period before death, which should become the cause of death.

Out of 32 skulls of Khevsur men from the Late Middle Ages, traces of trauma were found on 19 skulls, age varies from 20 years to 65 years. Among them: 20-25 years. – 1 skull; 25-39 years – 2 skulls; 30-40 years – 1 skull; 35-45 years – 3 skulls; 40-50 years – 6 skulls; 45-55 years – 3 skulls; 50-60 years – 1 skull; 55-65 years – 2 skulls. 18 skulls had injuries from the time of life, after which the person had to live for tens of years, however, along with injuries during life, 6 skulls also had perimortem injuries, developed near death, and post-mortem trauma was found only on 2 skulls.

When determining the likely traumatic object, on the one hand, dense-blunt objects were separated, and on the other hand, cutting-chopping objects. A detailed study of the skulls also revealed traces of medical manipulation, and skull trepanation in 4 cases. Based on the type and extent of the injury on the skulls, the cause of death in 6 cases should have been a skull-brain injury.

Thus, our study showed a high frequency of traumatism in Khevsureti. By studying the bone material dated to the High Middle Ages, trauma was detected in 27.2%, the cause of death was an injury in 50% of cases, and on bone material dated to the Late Middle Ages, trauma was found in 59.4%, and death occurred in 31.6%.

Sh. Laliashvili (Tbilisi), **G. Inanishvili** (Tbilisi), **E. Hersherr** (Marsel), **E. Kvavadze** (Tbilisi), **K. Kakhiani** (Tbilisi), **G. Gogochuri** (Tbilisi), **G. Bedianashvili** (Tbilisi), **D. Chitanava** (Tbilisi), **I. Gagoshidze** (Tbilisi), **E. Rova** (Venice), **F. Bertoldi** (Venice), **P.A. Rasia** (Venice), **M. Poulmarc'h** (Paris), **L. Bitadze** (Tbilisi)

THE MAIN RESULTS OF RESEARCH ON THE KURO-ARAKS CULTURE IN GEORGIA

Together with the development of science and new research methods, the interest in the Kura-Araxes culture has increased significantly. It still occupies a special and peculiar place, since no other

Caucasian culture had such a wide distribution and length of existence. This article summarizes all the research currently undertaken on this topic.

Climatic conditions of the Southern Caucasus in the second half of the 4th and the first half of the 3rd millennium BC, identified on the basis of the abundant palynological material obtained from the study of geological sections and archaeological materials dating from the 70s of the twentieth century to the present, as well as from the sediments at the bottom of many lakes and the Black Sea, swamps and alluvial formations, revealed several periods of climatic warming and cooling over the past 10,000 years. Thermophilic plants, such as chestnut, oak, linden, raffia, zelkva, etc., are indicators of the climatic optimum. It has been established that the maximum warming took place 6-5.5 thousand years ago, i.e. during the spread of the Kura-Araxes (KA) culture. Palynological and paleontological data indicate that the warming was of a global nature and included the South Caucasus, South Europe, and Western Asia. On the basis of palynological data, it can be argued that the temperature optimum and that the origin and development of the Kura-Araxes culture in Southern Caucasus took place under conditions of global warming. In the lowlands of the eastern and southern regions of Georgia, the climate was hot and humid, in the mountains - warm and humid, contributing to the development of viticulture in the highlands. The large scale development of agriculture in the mountainous regions of southern Georgia, in addition to these climatic conditions, was indeed facilitated by fertile soils, rich vegetation and a well-developed hydrographic network.

In general, the population of Georgia of the Early Bronze Age is characterized by dolichocrany, a high skull shape, a long base of the face and skull, a forehead of medium width, a face of medium height, wide in the upper and medium portions, wide in its middle part, narrow or medium nose width with sharply protruding nasal bones, eye orbits of medium height and width, zygomatic diameter of medium width, face sharply profiled in the horizontal plane, deep canine fossa. This set of features was characteristic of the population of Georgia for a very long time. At the same time, it should be noted that the population of the Bronze Age was not homogeneous in the literal sense. Simultaneously, with the main population characterized by a dolichocranic skull shape and the complex of features listed above, already in this era a population with both mesocranic and brachycranial skull forms was identified. The

brachycranic skulls were less diverse than the dolichocranic ones. The polymorphism of this population was revealed by the total height of the face, the minimum width of the forehead, the distribution of horizontal profiling angles, and very high symotic and dacryal indexes.

At the same time, archaeological data confirm the "internal" development of burial practices, their diversification and development throughout the entire KA period. The types of tombs became more complex. In addition to pit graves and burial mounds, two more types of burials appear: stone tombs of various shapes and stone lined graves. The position of the deceased appears to be uniform, in a crouched position, with the exception of the Kalavan-1 site in Armenia, where one skeleton was found in a sitting position.

Judging by the archaeozoological data, at least in the Kura basin, the subsistence economy of the KA seems to be more homogeneous compared to the Eneolithic era: it is characterized by cattle breeding, the predominance of cattle, sheep and goats, where all resources are used, such as meat, secondary products (milk), as well as wool and hides.

The ratios of stable isotopes of carbon and nitrogen measured on collagen are one of the most useful indicators for accurately determining nutritional characteristics and providing metabolic information on the nature of food proteins (terrestrial, marine) intake and their trophic levels (plants, meat) corresponding to the diet in the last 10 -15 years of human life. A multi-proxy¹ approach to the KA community in southern Georgia emphasized a homogeneous diet based on a mixed intake of domestic herbivore proteins (meat/milk) and cereal C3 proteins, as well as a likely intake of freshwater fish.

In contrast to the Kura-Araxes of southern Georgia, the Ananauri barrow, dated to the end of the early Bronze Age (Bedeni culture), suggests the presence of two main population groups with different consumption of animal protein, which raises the question of social or geographical factors characteristic of the population using the burial practice of monumental barrows.

Replenishment of craniological collections of human remains and a comprehensive collection and analysis of data from various scientific disciplines (archeology, palaeoanthropology, paleodemography, palynology, paleodiet, paleodna, paleoecology, Sr isotopes) will allow answering many unresolved questions. The creation of a database for common research purposes, the application of multidimensional statistics methods and the consolidation of knowledge with the

cooperation of scientists from different countries is an urgent task of modern anthropology of the Caucasus.

¹The multi-proxy approach is data collected and interpreted by palaeoclimatologists, known as a proxy for what cannot be measured directly.reshwater fish.

M.B. Lavryashina (Kemerovo)

B.A. Tkhorenko (Kemerovo)

D.O. Imekina (Kemerovo)

M.V. Ulyanova (Kemerovo)

E.O. Bryukhacheva (Kemerovo)

STUDY OF POPULATION FREQUENCIES OF THE *VDR* GENE POLYMORPHIC VARIANTS IN SIBIRIA

The *VDR* intracellular receptor (vitamin D receptor) is encoded by the same gene and belongs to the family of ligand-induced transactive regulatory transcription factors. It binds the active form of vitamin D and mediates its action: activates the expression of a wide range of target genes, including immune response genes, genes that support cellular growth, differentiation, and so on. According to the NCBI genomic observer, inside the *VDR* gene more than 24.5 thousand SNP with predominant localization in regulatory regions were identified, such as the 5'-promoter region and the 3'-UTR region. The predominant body of published data is associated with functionally significant polymorphic variants: FokI (rs2228570), BsmI (rs1544410), ApaI (rs7975232) and TaqI (rs731236). Geographical trends in their distribution are demonstrated; ethnic features of *VDR* expression levels modulated by complexes of natural-climatic, nutritional and epidemiological factors are confirmed.

Within the framework of our study, carried out with support of the RSCF (project No. 22-25-20209), we studied population frequencies of polymorphic variants of the *VDR* gene (FokI, rs2228570 and BsmI, rs1544410) in groups of Russians and

დამკავალონებელი
ნანა დუმბაძე

ყდის დიზაინერი
ირაკლი უშვერიძე



გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. ჰოლიბაოვსკაიას №4. ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com